

JADID - MA'RIFATPARVARLARNING O'LKA IJTIMOYIY-MA'NAVIY HAYOTIDA TUTGAN O'RNI

G`afurova Sevinchoy

NamDPI 1-bosqich talabasi

*Namangan davlat pedagogika institute Falsafiy va tarixiy fanlar kafedrası katta
o'qituvchisi*

Bobomurod Abduvoxobovich Tillayev

Annotatsiya: *"Jadid ma'rifatparvarlarining o'lka ijtimoiy-ma'naviy hayotidagi tutgan o'rni" mavzusiga bag'ishlangan bo'lib, jadidchilik harakati va uning ijtimoiy-ma'naviy ta'siri, ayniqsa, o'lkamizda amalga oshirilgan islohotlar, ma'rifatparvarlik faoliyati va ijtimoiy o'zgarishlar bilan bog'liq bo'lgan masalalar muhokama qilinadi. Maqola jadidlarning jamiyatdagi pozitsiyasini va ular tomonidan amalga oshirilgan yuksak ma'naviy islohotlarni o'rganib, bu harakatning jamiyatdagi keng ko'lamli o'zgarishlarga ta'sirini tahlil qiladi.*

Kalitso`zlar: *Jadidchilik harakati, axloqiy ta'lim-tarbiya, ma'rifatparvarlik, zamonaviy ta'lim tizimi, milliy uyg'onish.*

Аннотация: *"Роль джадидских просветителей в общественно-духовной жизни края", в которой обсуждаются вопросы, связанные с джадидистским движением и его социально-духовным влиянием, особенно в связи с реформами, просветительской деятельностью и социальными преобразованиями, проводимыми в нашей стране. В статье исследуется положение джадидов в обществе и проводимые ими высокие духовные реформы, анализируется влияние этого движения на широкомасштабные изменения в обществе.*

Ключевые слова: *Джадидское движение, нравственное воспитание, просвещение, современная система образования, национальное пробуждение.*

Annotation : *"The role of the Jadid enlighteners in the socio-spiritual life of the region", which discusses issues related to the Jadidist movement and its socio-spiritual influence, especially in connection with the reforms, educational activities and social transformations carried out in our country. The article examines the position of the Jadids in society and the high spiritual reforms they carry out, analyzes the impact of this movement on large-scale changes in society.*

Keywords: *Jadidist movement, moral education, enlightenment, modern education system, national awakening.*

Jadidchilik harakati XIX asr oxiri va XX asr boshlarida musulmon Sharqida keng tarqalgan va o‘zining ma’naviy-ma’rifiyi slohotlari orqali ijtimoiy tuzumni o‘zgartirishga qaratilgan bir harakat sifatida tarixga kirgan. Turkiston hududida ijtimoiy, siyosiy, va ma’naviy hayotda katta o‘zgarishlar amalga oshirganligin ita’kidlash lozim. Jadidma’rifatparvarlarining asosiy maqsadi — milliy uyg‘onish va islohotlar orqali jamiyatni yangilashadi. Bu harakatning yetakchi namoyandalari, jumladan, **Munavvar Qori, Fitrat, Behbudiy, Avloniy** va boshqalar, o‘z davrlarida o‘lkaning ijtimoiy-ma’naviy hayotini shakllantirishda muhim rol o‘ynagan.

1. MunavvarQori

Munavvar Qori — jadidchilik harakatining yirikv akillaridan biri. U o‘z faoliyatida, eng vvalo, ilmiy va ma’rifiy sohalarida islohotlarni amalga oshirishga harakat qilgan. O‘zbekistonning Samarqand va Buxoro viloyatlarida yangi o‘quv yurtlarini tashkil etgan, eski maktab tizimini tanqid qilib, yangicha ta’lim usullarini targ‘ib qilgan. Munavvar Qori o‘zining "Turkiston" gazetasida fikrlar almashgan va turkistonliklarni milliy uyg‘onishga chaqirgan.

2. Fitrat

Fitrat (IsmoilbekFitrat) — jadidchilik harakatining nazariy asoschilaridan biri bo‘lib, o‘zbek adabiyotining rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. U zamonaviy adabiyot va madaniyatni shakllantirishga intilib, eski qadriyatlarni yangilash va isloh qilishni maqsad qilgan. Fitrat jamiyatning madaniy, ijtimoiy va siyosiy islohotlariga yangicha nazar bilan qaragan va ilm-fan, adabiyot, siyosat sohalarida zamonaviy usullarni joriy qilishga intilgan.

3. Behbudiy

Behbudiy — o‘z zamonasining mashhur jadidchisi va ma’rifatparvari bo‘lib, uning pedagogik va ijtimoiy qarashlari ayniqsa o‘quv tizimini yangilash va zamonaviylashtirishga qaratilgan edi. U yangi o‘quvyurtlarini ochganva o‘quvchilarga zamonaviy ilm-fan va madaniyatni o‘rgatishga harakat qilgan. Behbudiyj adidchilikning ahamiyatini tushunib, bu harakatning turkistonliklar orasidakeng tarqalishida muhim ro‘l o‘ynagan.

4. Avloniy

Avloniy (IsmoilbekAvloniy) — jadidchilik harakatining yirik islohotchi va ma'rifatparvarlaridan biri bo'lib, u o'z davrida ta'lim va adabiyot sohasida yangi g'oyalar va uslublarni joriy qilgan. Avloniy o'zining "Talim va Tarbiya" asarida ilmiy va ma'naviy yangilanishni o'rgatib, yangi ta'lim tizimini ilgari surgan.

Yuqoridagi jadidlarimiz jadidchilik harakatlari tufayli ta'lim–tarbiya sohasiga katta hissa qo'shganlar. Jadidlar faqat bilim berish bilan cheklanmay, axloqiy tarbiyani ham ta'lim jarayonining ajralmas qismi deb bildilar. Ular o'quvchilarda: vatanparvarlik, halollik, mehnatsevarlik, milliy g'urur kabi fazilatlarni shakllantirishga intildilar. Jadidlarimizning pedagogik jihatdan yondashuvlari zamonaviy ta'limni o'z ichiga oladi. Pedagogik yondashuvlarida: geometriya, fizika, biologiya kabi fanlar, tabiat va jamiyat haqidagi bilimlar, dunyoqarashni kengaytiruvchi mashg'ulotlar kiritilgan.

Bu, o'z navbatida, ilm-fan bilan hayotni bog'lashtiruvchi amoyilga asoslangan edi.

Jadid ma'rifatparvarlarining o'lkada ijtimoiy-ma'naviy hayotiga qo'shgan hissasi bir necha asosiy jihatlarda o'rganish mumkin:

1. **Ta'lim islohotlari:** Jadidlar, avvalo, ta'lim sohasida islohotlarni amalga oshirishga katta e'tibor qaratganlar. Ular eski an'anaviy madrasalar tizimini yangilashga, yangi ilm-fan, dunyoqarash va texnologiyalarni o'rgatishga intilganlar. Bu islohotlar orqali o'lkamizda yangi avlodning ilmiy va ma'naviy savodxonligini oshirishga erishilgan.

2. **Ijtimoiy adolat:** Jadidchilik harakati, shuningdek, ijtimoiy adolatni ta'minlashga qaratilgan edi. Jadidlar jamiyatning barcha qatlamlari uchun teng huquqlarni targ'ib qilish, ayollarni ta'lim olish huquqiga ega qilish, va barcha insonlar uchun ijtimoiy himoyani kuchaytirish g'oyalarini ilgari surgan.

3. **Milliy ongni rivojlantirish:** Jadidlar o'z faoliyatida milliy ongni rivojlantirishga ham katta e'tibor qaratganlar. Ular o'zbek millatining tarixiy, madaniy va ma'naviy merosini hurmat qilishni, milliy tilda ta'lim olishni va madaniy qadriyatlarni saqlashni targ'ib qilganlar.

4. **Zamonaviylashtirish va modernizatsiya:** Jadid ma'rifatparvarlari nafaqat ta'lim tizimini, balki jamiyatning boshqa sohalarini ham modernizatsiya qilishga harakat qilganlar. Bularning orasida iqtisodiyot, san'at, va siyosat kabi sohalarda islohotlar qilishni nazarda tutganlar.

Jadidchilik harakati o‘zining slohotlari bilan bir nechta muammolarga yechim topdi:

- **Eski ta'lim tizimi:** Jadidlar eski an'anaviy madrasalar tizimining ilmiy va zamon bilan uyg'unlashmaganligini tan olib, yangi metodologiyalar va o'quv dasturlarini ishlabchiqdilar.

- **Jamiyatdagi ijtimoiy tengsizliklar:** Jadidlar ayollarga ta'lim olish imkoniyatlari yaratib, jamiyatdagi ijtimoiy tengsizliklarga qarshi kurashdilar. Ular o'z vaqtida ilgarisurgan "ayollarga ta'lim olish huquqi" g'oyasi keyinchalik keng tarqaldi.

- **Milliy taassub va ma'naviyi nqiroz:** Jadidchilik milliy mustaqillik va o'zlikni tiklash g'oyalarini ilgari surib, o'zbek xalqining o'ziga xos madaniy merosinisqlashga e'tibor qaratdilar.

Xulosa

Jadidchilik harakati o'z vaqtida ijtimoiy va ma'naviy islohotlarni amalga oshirishda muhim rol o'ynagan. Ular jamiyatni modernizatsiya qilish, ilm-fan va ta'lim tizimini rivojlantirish, ijtimoiy tenglikni ta'minlash va milliy ongni kuchaytirish orqali o'z davrining ijtimoiy-ma'naviy hayotida katta izqoldirdilar. Jadidlar o'z faoliyatida nafaqat ta'lim, balki jamiyatning barcha sohalarida yangiliklar yaratdilar, bu esa o'lkamizda keyingi islohotlarga turtki bo'ldi. Ularning faoliyati bugungi kunimizda ham o'rganish va yuksaltirish uchun zarur bo'lgan ma'naviy asoslarni taqdim etadi. Ularning pedagogik mahorati, avvalo, xalqni uyg'otish, bolalar tarbiyasiga e'tibor qaratish, yangi usulda ta'lim berishni yo'lga qo'yishda namoyon bo'lgan. Ular an'anaviy maktablarning kamchiliklarini tanqid qilgan va yangicha dars berish usullarini ijoriy etishga harakat qilganlar. Hozirgi kundagi zamonaviy ta'lim, axloqiy ta'lim –tarbiya ijtimoiy-ma'naviy tizim rivoji jadidchilik harakati asosida shakllanib kelmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jadidchilik: islohot, yangilanish, mustaqillik va taraqqiyot uchun kurash, Toshkent, 1999
2. Muhammedov, R. "Turkiston jadidchiligi". Toshkent: "Nihol", 2010 56-80 – Turkistonning ijtimoiy, siyosiy hayotidagi Jadidlarning roli, ta'lim va madaniyatga ta'siri.
- 3 Askarov, B. "Jadidlar va o'zbek ma'naviyati". Toshkent: "Sharq", 2007 .20-45
- 4 Xudoyberganova, M. "O'zbekistondagi ma'naviy o'zgarishlar: Jadidlar va ularning ta'siri". "Madaniyat va jamiyat" jurnali, 2010, №3. -B . 50-707
5. Qayumov, T. "Jadidchilik va uning o'zbek jamiyatidagi roli". Toshkent: "Fan", 2005.- 2-25, 45-60 – Jadidchilik harakati va uning ijtimoiy-ma'naviy ta'siri haqida